

Poleg Nemcev so se upirali razširjenju britanske oblasti v južni Afriki tudi Portugalci, ki imajo že od nekdej Sofalo in Mosambik na vzhodni strani južne Afrike, t. j. vse obréžje z dotičnim zagorjem od Delagoa-drage do rta Delgado. Ta svoja posestva bi bili tudi Portugalci radi združili z ónimi v Angoli in si takó prisvojili skupno zemljo v severnem delu južne Afrike. Začela so se dolgotrajna poganja med Angleži in Portugalci, katera so se končala šele s pogodbo z dné 28. vélikega travna 1891. leta. Po tej pogodbi sezajo portugalska posestva ob sofalskem in mosambiškem obréžji proti zapadu do jezera Njassa in obsezajo obe dóljeni porečji Sambesija in Limpopa. Portugalci so nazvali ta svoja posestva »Slobodno vzhodno Afriko« in ja razdelili v dve pokrájini, kateri se imenujeta po svojih stolnih mestih Mosambik in Lorenzo Markez (ob Delagoa-dragi).

Takó so sedaj razna območja v južni in vzhodni Afriki natančno omejena in vzajemne razmere evropskih držav uravnane po posebnih pogodbah. Te pogodbe so torej prav takó zaprečile združenje britanskih posestev, kakor portugalskih in nemških. Ali ostane takó, ali dadó morda ravno afriške naselbine povod splošni evropski vojni, kdo more prerokovati to že sedaj? Izvestno je, da gledajo Angleži zavidnih očij in težkega srca, kakó se vedno bolj širi francoska oblast v severozapadni Afriki, gospodujoča že sedaj petini vse zemljine. Škodovanje angleških trgovinskih interesov bi utegnilo mnogo vplivati tudi na konstelacijo evropskih držav, ker sta bila želodec in žep še vedno najodločilnejša faktorja v zgodovini.

Kakó pišimo lastna staroklasiška imena?

Ali ni to vprašanje že zastarelo? Saj smo Slovenci kakor v večini prepornih pravopisnih točk in slovniških oblik takó tudi v pisavi in sklanji i latinskih i drugih národov lastnih imen dosegli jedinstvo vsaj za silo. In tega pravopisnega jedinstva ne moremo ceniti dovólj dostojno, ker je jedini vidni znak národne celokupnosti; veseliti pa se ga smemo tem bolj, ker smo je ustvarili tolikanj naporno, po tolikih krvavih — abecednih vojnah. Te vojne so bile jako opasne národnemu našemu obstanku. Recimo, da bi bili obveljali metelčica in danjčica: dandanes bi imeli namesto jedine slovenščine kranjščino, štajersčino ali vindiščino, kakor se vidi rekati nasprot-

nikom, in morda še tretji slovenski jezik. Vedno bi se bile uporabljale vse dija-
lektiške razlike, da bi se bilo čim prej odtujilo narečje narečju, in danes bi bili
brezuspješni vsi jedinstveni naporí. Hvala Bogú, da je preobladala gajica, s
katero pišejo in beró vsi Slovenci, izimši ogerske, a tudi v somboteljsko ško-
fijo je družba sv. Mohorja poslala letos svoje knjige 158 letnim udom.

Res da jedinstvena pisava še ni dognana v vseh podrobnostih, ali
kdo bi se čudil temu? Nikakor, celó nečuvono čudo bi bilo, ako bi ravno
naš pravopis ušel vsem nezgodam, katerim sicer ne uide noben pravopis,
bodisi historiški ali fonetiški, t. j. oskodnostim, nedoslednostim in omahlji-
vostim. Treba pomisliti tudi to: naš pravopis je razmerno mlad, resne stu-
dije za njega izboljšanje so se komaj pričele; navzlic najboljši volji torej
do sedaj ni bilo možno zatreti vseh dvoumnostij. Priznanja vredna pa je
bistroumnost in vztrajnost naših slovenistov, katerim se je poročilo vsaj to,
da so pravopisju položili trden temelj. Podlaga mu je torej književna
slovenščina 16. stoletja (gl. »Cvetje«, V., 2); a točno razsoditi vsak dvoj-
beni slučaj bode možno šele tedaj, kadar bode dogotovljena historiška naša
slovnica, h kateri pridno znašajo gradivo mimo priznanih veljakov tudi mlajše
moči, kakor Oblak, Murko, Zavadlal in dr. Dokler pa to delo ni dovršeno,
dotlej je neumestno zahtevati od pravopisa točnosti v vsaki podrobnosti, in
dotlej nam bodi tù načelo: in dubiis libertas.

V obče pa smemo biti zadovoljni: v glavnih točkah smo se spora-
zumeli — in necessariis unitas —, in abecedna vojna, ne samó da nas ni
razcepila, še utrdila nas je. Drugim, imetnejšim národom pa se šele napo-
veduje. Znano je, kakó razcepljeni so v tem pogledu Nemci, ki imajo prav
toliko uradnih pravopisov, kolikor je večjih držav, a proti denašnji konven-
cijonalni pisavi francoščine in angleščine, ki je že popolnoma zastarela in
vender ne strogo historiška, izjavljajo se čimdalje bolj resni možjé, kažoč
baš na češko in jugoslovansko popravljeno latinico.

Res bi se dala doseči tudi v podrobnostih jedinstvenost in točnost,
ako bi se kàr — ukazala, recimo uradno. Ta predlog se menda že po-
raja nekje — v šolskih krogih: sklical naj bi se shod šolnikov slovenskih, ki
naj bi rešili vse dvojbene slučaje in takó ustanovili pisavo, ki naj bi se uvédla
v vse šolske knjige; sestavila naj bi se po ukrepih tega shoda pravopisna
knjižica nalik nemškemu »Regeln u. Wörterverzeichnis für die deutsche Recht-
schreibung«. Treba ni obširno dokazovati, da bi bil takšen predlog prena-
gljen. Prvič ni razumeti, kakó bi se množici še takó bistroumniš šolnikov v nekaterih
sejah posrečilo dognati to, za kar so se strokovnjaki trudili ves čas svojega
življenja: znanstveni razlogi bi se na tistem shodu nadomestili z glasova-
njem; drugič, kakor izkušnja kaže, lože je pač dekretovati pravopis
šolam in uradnikom, nego ostalim smrtnikom. Kaj se je doseglo pri nas

z nemškim uradnim pravopisom? Učitelji res s tisto pomočno knjižico v roci lahko samosvestno popravljajo napake učencem; toda razven šolske in uradniške prakse piše in tiska se dandanes vse vprek po starem, celó uradna »Wiener Zeitung«. Še večjo veljavo nego za tedaj imajo za dandenašnji besede Miklošičeve: »Da si tudi ta popravljena pisava ni popolnoma dovršena, pa vendar ž njo, kakor nas iskušnja uči, jako lahko izhajamo«. — Za malenkosti pa ne bodimo nestrpljivi in počakajmo, da nam njih pisavo utrdé strokovnjaki in — raba.

Dà, raba! »Usus est tyrannus«. Tega samosilnika treba uvaževati tudi ondu, kjer nadomešča vse znanstvene razloge; tembolj pa se moremo ozirati nánj, ako ne nasprotuje jezikovnim zakonom, ampak se ujema ž njimi. Ujema pa se — in v tem se vračamo k začetemu predmetu — tudi v našem slučaju. Naš národ si prikrojuje tuja lastna imena p o s v o j e. Kdo bi se mu drznil kratiti to pravo? Vsak národ dela takó. Ozrímó se samó na óne, ki so za nas najvažnejši: na staroklasiška národa in na Nemce. Grki so barbarskih národov lastna imena, katerih glasniki so se upirali njih govorilom, preobražali in pretvarjali takó dolgo, dokler se niso pokarjala domačega jezika zakonom ter dobila takó kolikor toliko domače lice. Časih je skoraj nemožno iz grških refleksov pogoditi barbarskim imenom prvotno obliko; da navedem samó nekaj slučajev: iranski Kuruš so si pretvorili Grki v Κῦρος, Darajavuš v Δαρειός in Artakšatra v Ἀρταξέρξης. Takisto so ravnali z latinskimi imeni poznejši helenisti in pisali Ρωμαῖος, Ρωμαῖλος, Γλαύτης, Κικέρων, Γάιος Κέλσος za lat. Romanus, Romulus, Gallus, Cicero, Gaius Caesar. — Rimljani, na katere so v kulturi že zarana vplivali Grki, in kateri so se pozneje grškemu uplivu udali toliko, da so mnoge oblike kár naravnost vzprejeli iz grške sklanje, ravnali so vendar jako samostojno celó z grškimi osebnimi imeni. Da o lahnějšíh izpremembah, kakor Attika, Homerus, Plato nam. gršk. Ἀττικῆ, Ὅμηρος, Πλάτων niti ne govorimo, nahajamo tudi silnejše izpremembe, n. pr. Ajax, Hercules, Vlixes (gl. Brambach, Hülfsbüchlein für die lat. Rechtschreibung, 66) nam. gršk. Αἴας, Ἡρῆκλῆς, Ὀδυσσεύς. — In Nemci, katere nam kažejo za vzornike vestnega in konservativnega postopanja s staroklasiškimi imeni? Res da pedantiški natančno beležijo vsak posebni grški ali latinski glasnik s posebno transkripcijo (prim. njih c, ch, ph, th, x, y, z), ali ta tankovestnost v pravopisu jih ne zadržuje, da grška in latinska lastna imena v obče in tudi osebna pretvarjajo po svoje. Da vzprejemljejo grška imena navadno v latinski obliki, kdo bi se spotikal ob tem? Naravni, zgodovinski tek kulture je učinil, da so se v zapadni Evropi splòh bolj udomačili latinski refleksi staroklasiških imen. A tudi teh se Nemci oklepajo samó toliko, kolikor prija svojevlastnosti njih jezika; pišejo in govoré: Athen, Rom, die (!)

Tiber, Homér, Hesiód, Hérodót, Lucrész, Propérz, Horáz, Vergíl, Ovíd i. t. d. Že iz teh vzgledov se dá slutiti, da tudi nemščina sledí tu nekako svoje zakone; ali to je vsekakor gotovo, da o strogem varovanji antiknih oblik tudi v Nemcih niti govora ni. Da pa nemščina češče hrani nominativno obliko latinskih osebnih imen nego slovenščina, kdo bi se čudil temu, ako se pomisli, da se jim je sklanjatev osebnih imen izgubila skoro do cela? Nemcu končnice *us, as, es* v *Menelaus, Pelopidas, Miltiades* ne napravljajo nika-keršnih težav v ostalih sklonih, katere naznanja samó s členom (v gen. sing. tudi z apostrofom); množino pa nareja lahko zopet po domače, na pr. *die drei Horatier, die beiden Gracchen, die Scipionen* (gl. Willomitzer, *deutsche Grammatik*, p. 20.); nam pa bi nominativi *Menelaus, Pelopidas, Miltiades* narekovali neblagoglasne oblike: *Menelausa, Pelopidasa, Miltiadesa, Menelausu* i. t. d., katerih se je instinktivno ogibal že Truber (pr. F. Levec, *die Sprache in Trubers „Matthäus“*, str. 9); oblike *Plato, Cicero, Xenophon* pa bi nas silili do roditeljk: *Plata, Cicera* ali *Platota, Cicerota* in *Xenophona*.

Da se je torej tudi naš národ v rabi tujih lastnih imen ravnal po svojih potrebah in po svojstvu svojega jezika, to je čisto naravno in prav. Kakó so Slovani v obče, prav kakor Nemci, tuja imena ónih krajev, v katere so se priselili, prekrščevali in prikrojivali in prilikovali domačim glasovom, o tem čitaš zanimljive podatke v Krekovi *„Einleitung in die slav. Literaturgeschichte“* v 1. izdaji str. 188./9.¹⁾ — Obče pravilo o rabi tujih lastnih imen pa je povse dobro pogodil Sket (Janežič) v slov. slovnici, str. 17.: »Besedam (bolje bi bilo reči »lastnim imenom«), vzetim iz drugih slovanskih narečij ali iz grščine in latinščine, dajemo v končnicah po navadi slovensko lice; tujkam iz novejših jezikov pa rajši puščajmo njih obliko in pravopis; samo v bukvah, za prosto ljudstvo namenjenih, kaže je včasí podomačiti. Na pr. *Hellas = H e l a d a*, *Cicero = C i c e r o n*, *Kragujevac = K r a g u j e v e c*; vendar *Schiller, Goethe, Shakespeare* sploh tudi v slovenščini. Dvoglasnike *au, ei, eu* itd. pišemo z *av, ej, ev* i. t. d., na pr. *Eugenius = Evgenij, Aurelius = Avrelij, Paulus = Pavel**; (prim. tudi sklanjavo lastnih imen v omenjeni slovnici str. 39. sled. § 95, 1, 2 in § 98).

Le-tá pravila, pojavljajoča se že v stari slovenščini, posneta so i po najboljših piscih, in klanjali so se jim najboljši pisci do najnovejše dóbe. Navedem naj samó iz sedanjega stoletja dve klasiški priči, Vodníka in Prešérna. Vodník poje v »Iliriji oživljeni« (Pifmenoft, 1811):

»Sdaj Branzi (Franki) in Gótje,
In Némzi slové
Ilir pa v' tamnize
Posablene gré«

¹⁾ Druga izdaja obseza še več dotičnega gradiva, a ni mi pri roci.

in pozneje:

»S' Bilipam in Sandram
So jméli terd boj.«

Vodnik pretvarja tedaj tujke prav v duhu slovenskih jezikoslovnih zakonov. Prešeren pa pravi v pesmi »V spominj Matija Čopa« (Poezije 1847., str. 95.)

»Lél bil náš je kermár, drúgi je bil Palimúre.«

Poučen prav za naše pravilo je tudi ta-le distih:

»Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni;
Stánko Slovéncov vskòk, Vráz si naróbe Katón (sic! Ibid. 113).

Da je latinska oblika „Dobrovius“ v zabavljivem napisu »Daníčarjam« (ibid.) komiški patetiška, umeje se samó ob sebi.

Navedene, prav v slovenskem duhu ustanovljene prakse pa se niso oklenili samó književniki, ampak tudi spisovatelji šolskih knjig, in pisec teh vrstic vé iz svoje izkušnje, da je v dijakih ta raba utrjena takó, da celó drugošolcem uhajajo pri nemškem pripovedovanji slovenski prikrojene oblike n. pr. Alkibijad, Patrokel, Prijam i. t. d.

Dasi jedino upravičena, trdno utemeljena in širom razširjena, vendar ta praksa ni splošno priznana. Nekaj, dasi malo privržencev, in še ti menda pripadajo zgolj klasiškim filologom — šteje óni deloma nasprotna praksa. Tudi po tej praksi se sklanjajo staroklasiška lastna imena po že navedenem slovenskem pravilu — kakó bi se tudi drugače? — a v nominativu sing. se pridržujejo latinske oblike, tedaj: Vergilius, Horatius (vender sem našel tudi nominative: Hippon, Apollon, Tibera, Neapolj, Athenec, Lutecija, Gallici, katerih končnica ustreza zopet našemu pravilu). In ker se po prvem koraku naravno umerja drugi, tedaj se morajo dotičniki služiti v staroklasiških imenih z latinskim pravopisom, torej: *Caesar*, *Jugurtha*, *Rhen*, *Mamerkus Aemilius*, *Antiochus* je obljubil *Filippu* i. t. d. i. t. d. Tega načela se je držal prof. Pleteršnik v povesti: »Pervi dnevi tretjega triumvirata«, v Stritarjevem »Zvonu« 1880.; to načelo je tirala do skrajne doslednosti slovnica prof. Kermavnerja (leta 1885.), ki je v svojih prej izšlih »Vadbah« še nekoliko omahoval, in po slovnici njegovi so se ravnale tudi »Vadbe« Wiesthalerjeve (1886. leta, glej predgovor). Kermavner je sledil v tem pogledu zlasti Čehe, ki so menda to prakso raztegnili na vso književnost. V navedenih učnih knjigah so pisana celó obča imena z latinskim pravopisom, torej: difthong, assimilacija, akkusativ, piramida i. t. d.

Kolikor je méni znano, Kermavnerjeve pisave odločilni národní krogi niso odobraval, in v ostali književnosti ni le našla nikakeršnega odziva niti posnemanja, ampak celó odločen odpor. Lahko bi tedaj mirnega srca prešli preko nje na dnevni red. Toda vprašanje to je prav sedaj zopet imenitno

in nujno; zakaj latinske vadbe za I. in II. gimn. razred so pošle: treba drugega natiska. Njih spisovatelj, g. ravnatelj Wiesthaler, pa neče, da bi bila pisava vzrok kakeršnemukoli očitovanju ali prikritemu zbadanju, in je porabil to priliko, da soglasno s prizadetim učiteljstvom jedenkrat za vselej načeloma reši vprašanje o pisavi staroklasiških lastnih imen. Zakaj samó za lastna imena se gré tukaj; antikno pisavo apelativnih imen je večina učiteljev že a priori zavrgla, in jedini vzrok, ki se je navêdel zánjo, da takó pišejo Nemci, naši učitelji in vzorniki, ta je prepiškav, da bi razpravljali o njem. Niti resničen ni, zakaj Nemci v rajhu so jo že vrgli čez plot in pišejo vakant, Kolonie, Sekte, Lokal, Karzer, Partizip, publizieren ali publiziren, Zirkus, Konzert, sploh prednice kol, kon. kor i. t. d. (gl. Bauer-Hofer, Grundzüge der neuhochdeutschen Grammatik, avstrijska izdaja, Nördlingen, 1885, str. 184). Samó sedanja uradna pisava avstrijska je uvela zopet antikni pravopis celó v take izposojenke, ki so že iz davna udomačene in imajo često že domače končnice, n. pr. Casse, Classe, Act, Medicin, Process, Concert.

Prav za prav, če pritrjujemo načelu, da se občemu književnemu jeziku in pravopisu klanjaj vsakdo brez izjeme, to je vse daljnje besedovanje odveč, in to načelo je jedino pravo in zdravo. Vém, da so i akademije i pojedini učenjaki večkrat strastno, a smešno trdovratno negovali in še negujejo jezikovne in pravopisne posebnosti — marote —, toda masa národova brezozirno, vender po pravici prehaja na dnevni red mimo takega otročjega učenjaštva. Cesar Klavdij je zaukazal uvêsti novo črko „F“ (narobe F) za soglasnik „v“, ki se pa ni obdržala, a nam, šolskim mogotcem, da bi se posrečilo, národu usiliti takoj več črk (ch, rh, x, y,) in ga privaditi podvajanju soglasnikov, katero je on že iz davna odslovil? — Čujem ugovor: „Ta pravopis imej veljavo samó za šole.“ Takó, tedaj samó za šole, in menda samó za latinske? Zakaj tudi realke in male šole bi nas lepo zahvaljale za pravopis, pri čegar pravilni rabi bi morale v jedno mer sezati po latinskem slovníku! In zakaj bodi šola, četudi samó latinska, v tem izjemnem položaji, da bi si smela, ali bolje, morala privoščevati luksus zasebnega pravopisa? Vedno poudarjamo »Non schola, sed vitae discendum,« tukaj pa silimo šolsko mladino, naj bi se privadila pisavi, ki nasprotuje svojstvu domačega jezika in pravopisa; a v življenje stopivši, prepriča se strmêč tista mladina, da je bil ves nje trud s sitno staro pisavo samó »in usum scholae«!

V. Bežek.

(Konec prihodnjič.)

Po tem zgodovinskem pregledu prehajam na meritoriško stvar samo. Rekel sem, da so zdravniki spoznali ležečo pisavo za vzrok kratkovidnosti in skolioze in da se pokončna pisava upravičuje baš s tem, ker ustreza zdravstvenim ozirom. Odgovoriti je treba sedaj vprašanju: **Zakaj je ležeča pisava škodljiva hrbtenici in očém, pokončna pa ne?**

(Konec prihodnjič.)

Kakó pišimo lastna staroklasiška imena?

(Konec.)

S tem, kar smo rekli do sedaj, vidi se mi vprašanje do kraja rešeno; toda ker se je že izprožilo, razpravimo je temeljito. — Upravičen je ugovor: kateri razlogi pa nas naj nagibljejo, da pišimo grška in latinska lastna imena z grškim in latinskim ali bolje z grško-latinskim (ta izraz še pojasnimo!) pravopisom? — Odgovor: pijeteta! — Lepa pijeteta to, ki se kaže samó v mrtvih črkah! Črka mori, čuli smo večkrat. Če bi nam mani starih Grkov in Latincev mogli odgovarjati, rekli bi nam pač, da se na taki pijeteti, ki se pojavlja v polklasiškem pravopisu, prav lepo zahvaljujejo, in svetovali bi nam blizu takó-le: »Mi Grki in Latinci smo pisali, kakor so nam velevali naši jeziki in naša ušesa (fonetiški), ne brigajoč se za to, kakó so pisali drugi pred nami; pa še vi pišite takó! A nikar ne vlivajte novega vina v stare mehove! Nas pa častite s tem, da našega uma stvore prav pridno čitate in se navzimate duhá, ki je v njih!« — Lahom bi se hudo zameril in res delal krivico, kdor bi jim odrekal pijeteto do njih dozdevnih pradedov, Latincev, a to jih ne ovira, da pišejo i latinska lastna imena fonetiški po svoje.

Drugi razlog: »Prepis lastnih imen bodi diplomatiški natančen!« Dasi ne uvidevamo niti ne priznavamo potrebe diplomatiški natančne transkripcije, vendar tudi te ne doseza Kermavnerjev pravopis.¹⁾ Kermavner se je ravnal po načelu, naj se vzprejmó samó tiste latinske črke, katerim slovenščina nima vrstnic, torej ch, rh, th, x, y, toda ph mu nadomešča domači f in latinski c pa ali k (pred a, o, u in soglasniki in ob konci besed) ali pa c (pred drugimi samoglasniki). Je li ta prepis diplomatiški natančen? Ne daje li misliti, da so Rimljani f in ph govorili jednako, toda c v vsakem izmed navedenih dveh slučajev različno, drugače v ‚Cicero‘, drugače v ‚Cacus‘, in da se je iz grščine vzprejeti z (Zama) glasil kakor slovenski z?

¹⁾ Da Grkom in Latincem Kermavnerjev pravopis ne meri z jednako mero, temveč da kaže grške končnice n. pr. os, on in grške dvoglasnike ai, oi, ei v latinskem refleksu, to bodi omenjeno le mimogredé.

Vender vse troje je krivo, in razlikovanje med c in k je le ustopek poznejši, dandanes pri Nemcih navadni izreki latinski. Torej tudi te prednosti nima Kermavnerjev pravopis, da bi pospeševal natančnejšo izreko grških in latinskih tujk.

Še tretji vzrok bi se dal navésti v prilog Kermavnerjevi teoriji in se je resnično tudi že navel; ta je: »Tudi Nemci delajo takó«. — Lahko bi a limine odklonili ta vzrok, rekoč, oni po svoje, mi po svoje: »jeder kann nach seiner Façon selig werden«. Toda bodisi! Priznajmo ta vzrok, vender dajemo précej na pomislek: »Duo cum faciunt idem, non est idem«. Ako pišemo po Kermavnerjevem vzgledu, to uvajamo v domačo azbuko tuje, národu do cela neznane črke, katere so pa Nemcem (razven y) znane vse tudi iz domačih ali udomačenih besed, n. pr. ph v Epheu, in često tudi še v Adolph, Adolphine, Ludolph, Rudolph, Westphalen; x v Axt, Hexe, Nixe; tudi y je starejši nemščini mnogo služil in ondu značil = ii ali ji, n. pr. miin = mein, in ni še davno tega, da so pisali sey nam sei. O ch, th, z ni da bi govoril.

Sicer pa vsa čast naobraženosti nemški, ki je poleg francoske in angleške višek vse sedanje omike; ali zátegadelj teh národov ne smemo posnemati slepo. Ravno pravopisje je najslabša stran i Nemcev i Francozov i Angležev. Razumniki teh národov so samí uverjeni, da njih umetno zve-rižene azbuke nimajo samó nikakeršne vrednosti, ampak da so tudi naravnost škodljive. A. Bechtel, znani spisovatelj francoskih učnih knjig, napisal je (v »Zeitschrift für das Realschulwesen«, XIV. Jahrg. 1889. str. 591.) o francoskem in angleškem pravopisu to-le lapidarno sodbo: »Die streng historische Schreibung hat für den Sprachforscher einen wissenschaftlichen Wert; die heutige conventionelle Schreibung des Französischen und des Englischen hat weder diesen noch einen Bildungswert für den Schüler. Viel Zeit auf die Eindrillung der Orthographie zu verwenden, ist eine Vergeudung der Arbeitskraft«. In dr. Leo Burgerstein, odobrujoč Bechtlovo sodbo (v istega časopisa XV. letniku 1890. str. 17 sled.) in priznavajoč »die Wertlosigkeit u. Schädlichkeit eines verkünstelten Chinesenthums speciell in der französischen Orthographie«, po pravici opominja rojake svoje: »Wir können aber bei weitem nicht so ausgiebig vor der uns ferner liegenden französischen Thüre kehren als vor unserer eigenen« ter jim stavlja v vzgled fonetiški osnovani španski in srbski pravopis.

Kdor se zanimlje za pravopisno vprašanje, temu mora biti znano, da se pri Francozih i Angležih i Nemcih pojavlja mogočna struja, ki snuje temeljit pravopisni preobrat, v fonetiški smeri *sevéda. Da se ni že zvršil, tega je kriva neodoljiva »vis inertiae«, pri Nemcih pa tudi uradni pravopisi.

— A sedaj se še kdo ogrevaj za tisto pravopisno »kinezarstvo«, katero skoro popusté Nemci sami!

Še jeden razlog baje priporoča Kermavnerjevo prakso, in ta je: »Če le-to popustimo, moral bode latinščine učitelj mnogo popravljati v pisavi antiknih lastnih imen«. No, do sedaj si ta razlog ni upal naravnost na dan, in dobro zánj, da ne; vender če pride, postreže in posveti se mu lahko, kakor mu gré. Toliko pa bi se nam že sedaj lahko očitalo v brk: »Najprej pišite vi svoje domače slovenske priimke pravilno, potem šele oponašajte drugim krivo pisavo lastnih imen, grških in latinskih«.

Da ne zamolčimo ničesar, očita se domači pisavi staroklasiških imen tudi to, da dosledno izvedena tira do »čudnih«, dà, časih celó smešnih oblik; kot take absurdne oblike se navajajo: Tit, Cir, Pir, Kserks. — Dasi ta razlog ni strogo logiški, ampak oportunistiški, vender nekaj besed tudi o njem. Dvojbe menda ni, da je govorjenje o absurdnosti in prikladnosti, lepoglasnosti ali nelepoglasnosti besednih oblik prepir »de gustibus«; kar zvení temu národu blagoglasno, to je drugemu slaboglasno, in jezikoslovcu je vse blagoglasno, kar je prav. Da nam, ki smo se šolali v nemških gimnazijah, oblike Tit, Cir, Pir, Kserks, neljubo praskajo ušesa, to je morda res, ali takšen subjektiven počutek se ne smé jemati v poštev, kadar se rešuje tako vprašanje. Naši učenci pa so tem oblikam, katere sliševajo v vseh predmetih razven pri latinščini in grščini, takó privajeni, da jih rabijo neposiljeno, preprosto, kakor sem se uveril sam; sicer se pa mēni samemu takó godí z obliko Cir, kateri sem se privadil že učenec iz Lesarjevih »Zgodb sv. pisma«.

Rekli smo že, da je misel na antikno pisavo občih imen odločno opustila večina našega učiteljstva. In takó je prav! Vsak národ si izkuša oskodno svoje besedišče spopolniti s tujimi apelativi, kateri so mu potem del svojega besedišča. Kaj čudo, če jih izkuša kàr najtesneje spojiti z domačim blagom, katero jih napósled popolnoma posrka. Take dobro prebavljene tujke ne samó ne škodujejo národnemu obstoju, temveč národu celó razširjajo duševno obzorje; zató so pa tudi nekako merilo národne naobraženosti. A národ tisto spajanje tujk z domačinkami pospešuje s tem, da daje tujkam kolikor mogoče domače lice v glasovih in končnicah, izpreminja jim po potrebi spol i. t. d. Takó ravná vsak národ; da ne hodimo dalje, pogledimo zopet k Nemcem, na katere se sklicujem takó radi. Nemci rekajo Discipulin, Universität, Excellenz, Ellipse, Satire, Medicament, Capitel, der (!) Dialect, Paragraph, das (!) Consulat, das ali der Katheder (καθηδέρου), der Aedil, das Insect, das Verb. — Malokdaj in' le bolj v učenjaški pisavi se tvori i jednina i množina staroklasiški: das Thema — die Themata, poleg die Themen, das Lexicon — die Lexica, das Tempus — die Tem-

pora, das Verbum - die Verba poleg die Verben, das Factum — die Facta, der Terminus — die Termini, a v drugem pomenu der Termin — die Termine. — Toda oblik: »im genetivo, bei den Verbis« i. t. d. se spominjamo samó še iz nemško-latinskih ur na gimnaziji, ko so nam vbijali v glavo lepo ubrane memorijalne verze, n. pr.:

»Die Endung o, or, os, e—r
und e—s, das der Silben mehr
im genetivo zu sich nimmt,
ist für das Männliche bestimmt«.

Torej tudi nemška konservativnost razodeva se samó ondu, kjer se pojavlja lahko, t. j. v pravopisu, ker se nemška azbuka skoro do pičice ujema z latinsko in grško.

Toda »est modus in rebus«; doslednost nas ne tiraj do dosledničarstva! Pravila o slovenski pisavi staroklasiških imen izvestno ne rušimo, ako pišemo tujke, kadar jih rabimo vedoma in hotoma kot tujke, i s pravopisom i v obliki tistega jezika, iz katerega so vzete. Takó delamo zlasti v naslovih in napisih: znana sta slovenska zavoda Collegium Aloysianum in Collegium Marianum; kranjski deželni muzej se imenuje Rudolphinum. V teh slučajih so se prej močno rabile réšice (»«), ki se pa dandanes popuščajo. V šolskih knjigah bodemo torej tudi odslej, kakor dosihdob, čitali pri raznih poglavjih take-le naslove: Verba deponentia, verba defectiva, consecutio temporum, ablativus absolutus i. t. d.

Sedaj še samó nekaj malega o vprašanji, ki se sicer naravnost ne dostaje našega predmeta, toda bi se nam vendar utegnilo zastaviti; ne da bi ga hoteli tukaj temeljito rešiti — zató bi trebalo posebne razprave — samó nekaj svojih mislij hočemo povedati v njem. Ugovarjati bi se nam namreč moglo: »Zakaj pa tujkam iz novejših jezikov rajši puščajmo njih obliko in pravopis?«¹⁾ — Gledé na nemška lastna imena odgovor ni težak: ne samó jezika, ampak tudi pravopisa nemškega znanje je med nami takó razširjeno, da celó poštena slovenska imena pišemo nemški. Spakovali bi se torej in se delali afektovano nevedne, ako bi Nemcu Schillerju popravljali krstni list, ko imamo med seboj Schinkouzev, Schussniggov, Suppantšitschev i. t. d. — Z lastnimi imeni drugih novejših národov pa je naš národ doslej prihajal v dotiko le malo; saj je znano, da je do najnovejšega časa živel v takó neugodnem kulturnem razmerji, da razven nabožnih knjig skoraj sploh ni čital ničesar. Lahko rečemo, da je bilo preprostemu Slovencu za turških bojov duševno obzorje širše nego poslej pa do našega stoletja. Verjetno je

¹⁾ Prijaznemu g. dopisniku tržaškemu v odgovor: Vaši sodbi o cirilici moremo pritegniti le deloma in mislimo, da niti cirilica ne bi odpravila težkoč, ki nam jih napravlja pisava modernih lastnih imen.

pač, da bi si národ vsa druga lastna imena prirejal po svoje, kakor si je nemška in laška; o tem nam pričajo národne tvorbe kakor: Indija Koman-dija (Koromandel), Dolomacija ali Drmacija (Dalmacija), Rim, Jakin (An-kona), Labin (Albona) Nin (Aenona), Plomin (Flanona), Solin (Salona), Skradin (Scardona), Devín (Divona) pr. »Cvetje z vertov sv. Frančiška*, V., 6. Toda takih tvorob je premalo, da bi iz njih posneli za vse slučaje zanesljive glasoslovne zakone, po katerih bi mogli pretvarjati tuja lastna imena ter jim po-dajati domače lice. Kaj nam torej preostaje, nego rabiti tujko v imenoval-niku v izvirni obliki, ki se nam ponuja v našem vsakdánjem berilu — v nemš-kih časnikih, v ostalih sklonih pa pridevamo končnice -a, -ü, -om i. t. d.; mnogi tu rabijo črto veznico, misleč, da se mora pri lastnih imenih no-minativna oblika neizpremenjena kazati v vseh sklonih. Pri imenih, ki se končujejo na samoglasnika e in i, zatikamo zev, ki nastane v zavisnih sklo-nih, s soglasnikom i: Rudinija, Goetheja, dasiravno so nekateri izkušali bolj po domače pisati Goetheta. Dà, ta raba se je nekaterim pisateljem takó omi-lila, da so jo raztegnili celó na domačinke — Šukljeja poleg Šuklja — kjer je pa vsekakor neumestna. Národ sklanja krstna imena in priimke na e, ki niso baš redki, takó-le: Tine, Tineta, Rodè, Rodéta i. t. d., in zatrjevalo se mi je, da v Beli Krajini govoré: Šukljè, Šukljéta i. t. d. — Da pišemo novejših tujih narodov imena izvirno, temu je tudi to vzrok, ker bi bila transkripcija nekaterih jezikov, n. pr. francoskega in angleškega, ki imata svoje posebne glasove, silno težka, dà, časih naravnost nemóžna. Točne iz-reke angleških imen ti pa skoro nihče ne vé povedati.

Da pa navzlic vsem težkočam kaže v knjigah, namenjenih prepro-stemu národu, tudi novejša lastna imena podomačiti, temu ne oporekamo. V novejšem času seza celó naš seljak pridno po novinah in zlasti rad po-zvedava, kaj se godí po širokem svetu; zanimlje ga tudi zunanja politika. Treba mu je čítanje olajšati kolikor možno, plašila pa bi ga ravno mno-žina tujih imen, zabeleženih z neznanim mu pravopisom. Tukaj ubrati pravi pot in utrditi primerno rabo, bodi nalog ónim možém, ki v najnovejšem času izdajajo oskromne, a prekoristne lističe za národ! *V. Bežek.*

Češka književnost.

Píše J. L.

(Dalje.)

Kakó se razvija češka književnost gledé na vsebino knjig, razvidi se iz »Seznama«, katerega je izdalo društvo knjigarskih pomočnikov za leto 1890. Ta »Seznam« kaže: slovarjev, enciklopedijskih in knjigopisnih del